

22.10.2019

Наука в університетах заслуговує на кращу перспективу працювати на власну країну

Сьогодні науковці університетів готують пропозиції до нового конкурсу наукових тем за держбюджетні кошти МОН України. Але ще в серпні була реальною загроза вилучення цих коштів з МОН України та передачі їх до Національного фонду досліджень для грантового фінансування науки в Україні, що практично означало б ліквідацію держбюджетної конкурсної тематики в університетах. До справи згідно з наказом міністра Л. М. Гриневич долучилися проректори з наукової роботи провідних університетів. Подаємо виступ 15 серпня ц.р. голови Ради проректорів із наукової роботи ЗВО МОН України академіка НАН України М. Ю. Ільченка на засіданні міжгалузевої Робочої групи МОН та Мінфіну України з розгляду видатків на науку ([Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»](#)).

Рада проректорів із наукової роботи університетів представляє 170 закладів вищої освіти і наукові установи МОН України і на громадських засадах сприяє розвитку науки в університетах держави. За участю Ради, зокрема, було напрацьовано низку пропозицій до змісту нового Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність», запроваджено прозорий і справедливий механізм конкурсного відбору держбюджетних тем, засади базового фінансування науки в університетах та ін.

Необхідно враховувати, що місія науки в університетах є особливою і багатоаспектною. **По-перше**, це забезпечення високої якості підготовки студентів, які, беручи участь у наукових дослідженнях в середовищах наукових шкіл університетів, мають змогу **самі зростати як дослідники**. Як один із результатів – переможцями Всеукраїнських конкурсів студентських наукових робіт щороку стають майже 2,5 тис. студентів із близько 10 тисяч студентів-учасників із ЗВО України.

По-друге, продукування нових наукових знань викладачами є постійним джерелом оновлення і осучаснення змісту освіти через формування нових навчальних дисциплін, застосування результатів наукових досліджень у модернізації лабораторних і практичних робіт та ін. Це осучаснення стосується широкого спектру галузей освіти і науки – від українознавства до проблем штучного інтелекту, охоплюючи понад 300 наукових тематичних напрямів.

По-третє, наука в університетах є базисом наукового зростання викладачів, адже їхні дисертації як кваліфікаційні роботи за визначенням мають ґрунтуватися на нових знаннях. Як один із результатів – у 2017 році опубліковано у фахових виданнях України маже 125 тисяч публікацій, з яких понад 8200 статей у журналах, що індексуються у базах Scopus чи Web of Science. Позитивною є тенденція збільшення кількості індексованих публікацій.

По-четверте, наука у ЗВО за умов її належної організації дійсно стає джерелом отримання нових знань, а на цьому базисі – створення на інноваційних засадах нових технологій і техніки як цивільного, так і подвійного призначення для сфери національної безпеки і оборони. Мова йде як про новітні розробки техніки, так і вирішення проблем

імпортозаміщення та реновацій. Як один із результатів – на балансах університетів МОН перебуває понад 8,3 тис. патентів первісною вартістю 7,2 млн грн. У недавно проведеному в КПП першому конкурсі оборонних технологій 82 проекти із 132 запропонували вчені університетів. Науковці закладів вищої освіти представлені у 8 із 12 робіт, яким у цьому році присуджено Державні премії України в галузі науки і техніки. Із 95 нових лауреатів – 28 викладачів ЗВО. Із 5 відзначених Кабінетом Міністрів України робіт за розроблення і впровадження інноваційних технологій дві роботи виконані в університетах.

І нарешті, **п'ята функція** науки в університетах – це **науково-експертна сфера**. Ми постійно отримуємо від силових і судових структур завдання експертно-доказового змісту і успішно їх вирішуємо. Наприклад, наука КПП ім. Ігоря Сікорського дала відповідь на технічні причини самознищення гранатометів, розшифрування ідентифікації зброї, задіяної в трагічних подіях на Майдані, і т. ін. Зараз на розгляді маємо експертні запити від Прокуратури міста Києва, Державного бюро розслідувань, Мінооборони (2 запити), Міносвіти і науки за дорученням Мінприроди та РНБО України. Якісну експертизу забезпечує високий науковий потенціал учених наших наукових шкіл.

Джерела фінансування науки в університетах України включають у себе як вітчизняні можливості, так і закордонні.

Вітчизняні держбюджетні джерела:

1. Конкурсна тематика за програмою 1040 орієнтована на реалізацію пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки України, ухвалених Верховною Радою України.

До речі, за підсумками незалежного **зовнішнього європейського аудиту** наукової та інноваційної системи України в 2016 році: із 30 рекомендацій з підвищення якості та ефективності організації науки наша Рада проректорів (а також і керівництво міністерства) не сприйняли, а точніше – категорично не погодились з тим, щоб вилучити 50 % бюджетних коштів конкурсного фінансування наукових проєктів університетів і передати їх створюваному Національному фонду досліджень. Ми переконані, що такі дії були б нищівним ударом і так по принизливо малому фінансуванню науки в університетах. Сьогодні фінансування науки в усіх університетах МОН України майже в 50 разів менше, ніж такого одного провідного закордонного університету, як Оксфорд. Тому неминучою була б реальна загроза прискорення руйнації науково-педагогічних шкіл університетів. А цього допустити не можна – адже сьогодні наука в університетах забезпечує підготовку в Україні більше половини докторів і кандидатів (PhD) наук.

Результативність конкурсної держбюджетної тематики полягає насамперед у можливості підсилення наукових шкіл університетів студентською молоддю, аспірантами і молодими вченими. За цією тематикою Науковою радою МОН здійснюється прозора процедура конкурсного вибору робіт, їх оцінки вченими секцій Ради, публікацій в Україні і закордоном, проведення базових міжнародних конференцій.

2. Виконання державних замовлень на науково-технічні (експериментальні) розробки згідно зі щорічними рішеннями уряду України за поданням МОН України.

3. Ініціативна тематика науковопедагогічних працівників університетів України, що виконується в рамках так званої другої половини робочого дня (кафедральна тематика). Обсяг цієї тематики та її результативність залежить від значного педагогічного навантаження викладачів, відсутності коштів на матеріали і реактиви та вкрай несучасного наукового обладнання і приладів для досліджень.

4. Господогіврна тематика університетів ґрунтується на коштах замовників розробок і наукових послуг, які надають університетам сучасні підприємства, компанії і господарські товариства. В цілому по МОН це кошти, які суттєво доповнюють можливості держбюджетної конкурсної тематики. Але низка штучно створених ускладнень (тендерні процедури, держказначейське обслуговування, заборона зберігати зарплати викладачів по навчальному процесу на час їх перебування у відрядженнях як сумісників по науці тощо) не сприяє тому, щоб наша країна ставала сильною завдяки науці та інноваційній економіці.

5. У цьому році очікується початок фінансування через Національний фонд досліджень та базове фінансування науки в університетах, а також запровадження державного фінансування науки в Україні у формі грантів, порядок надання яких визначив Уряд.

Закордонні джерела фінансування:

1. Участь у програмі ЄС «Горизонт 2020».
2. Виконання проектів наукової ради НАТО (програма «Наука заради миру»).
3. Виконання проектів у рамках міждержавного співробітництва.
4. Проведення досліджень і розробок на замовлення закордонних компаній, насамперед Китаю.

Тож майбутнє науки в Україні вбачається в необхідності реальної державної політики і практичних дій у розвитку наукових шкіл в університетах, а також у ключовій ролі провідних (дослідницьких) університетів в інноваційному розвитку економіки України.

Справедливість вимагає позитивно оцінити дії керівництва наукою нашого міністерства впродовж останніх років, коли реальністю стали новий закон про науку, запроваджено стимулюючі механізми підтримки наукових бюджетних тем для молодих учених і тем оборонного спрямування, здійснено безкоштовний для університетів доступ до наукометричних баз даних Scopus та Web of Science, організовано проривне виконання проектів з провідною роллю окремими вітчизняними університетами в рамках програми «Горизонт-2020» та ін. Давно очікуване базове фінансування має перспективи з'явитися незабаром.

Але маємо визнати, що стан наукової сфери в Україні вже після Революції гідності впродовж останнього часу погіршився. Чого варте лише некомпенсоване падіння реального фінансування науки внаслідок трикратного зменшення курсу валюти.

А ось ще остання новація уряду: запровадження 12-кратного збільшення університетами оплати за подання заявок на корисні моделі!

У нових сучасних умовах у науку мають приходити *молоді науковці*, які, «як ті справжні солдати, що мріють стати генералами». Але від них останнім часом я все частіше чую запитання: **«Чому в нашій країні ставлення держави до науки та до її інтелектуальної еліти – вчених – все більше опускається до принизливого рівня?»** Масштаби еміграції креативної молоді до інших країн сьогодні – це вже питання національної безпеки України. Тому Україна має скористатися найуспішнішим світовим досвідом у сфері **інтеграції** університетської науки, цільової підготовки кадрів, високотехнологічного бізнесу і виробництва, зокрема, задля підвищення обороноздатності держави. Таким прикладом для України може бути наукове місто «Техніон» у м. Хайфа (Ізраїль), яке забезпечило, за умови постійного захисту суверенітету Ізраїлю, не лише створення найсучасніших оборонних технологій для держави, а й переведення економіки своєї країни на один із найвищих у світі технологічних рівнів. Завдяки саме цьому Ізраїль не має проблем з фінансуванням науки, яке в них одне з найбільших у світі, а саме 4-5 % ВВП, а також підтвердив істину, що **сильними країни стають завдяки науці та інноваційній економіці.**

Хочеться вірити, що носії нової влади сприймуть як дороговказ мудрі слова, які сьогодні звучать як заповіт, Блаженійшого Любомира Гузара: **«Цінуйте науку, шануйте науковців, через них, їхнє знання та їх працю можемо надіятися на справжнє здійснення мрій і сподівань нашого народу».**

Шановні колеги!

У підсумку наша робоча група має напрацювати пропозиції, які створять умови для кращої перспективи розвитку нашої держави і зміцнення її науково-технічного потенціалу та обороноздатності. Принаймні заради цього серед рекомендацій робочої групи **не повинно бути категорично неприйнятної пропозиції щодо формування грантового фінансування Національного фонду досліджень за рахунок коштів конкурсної держбюджетної тематики науки в університетах.**